Tanulmány https://doi.org/10.14232/modszertani.2024.2.31-46

A könnyen érthető nyelv nemzetközi irányelveinek képekre vonatkozó útmutatásainak kvalitatív elemzése

Ladányi Lili
ladanyi.lili@szte.hu
SZTE JGYPK Alkalmazott Pedagógiai Intézet

A modern társadalmakban az információhoz való egyenlő hozzáférés alapvető emberi jog. A könnyen érthető nyelv olyan eszköz, amely támogatja az alacsony nyelvi kompetenciájú és az információ értelmezéséhez segítséget igénylő személyek társadalmi integrációját. Ezen kutatás a könnyen érthető nyelv nemzetközi irányelveinek képekre vonatkozó útmutatásait vizsgálja, kiemelve azokat a szabályrendszereket, amelyek az információ vizuális támogatásának módját és hatékonyságát meghatározzák. A metanarratív szakirodalmi elemzés során megvalósítjuk az európai országokban használt szabályrendszerekben megjelenő, képekre vonatkozó irányelvek lényegesnek tűnő elemzési szempontok alá rendezését, és a közöttük lévő hasonlóságok és eltérések feltárását és összehasonlítását. A kutatás rávilágít arra, hogy a könnyen érthető nyelv alkalmazásának sikeressége érdekében elengedhetetlen az egységes, mégis rugalmas szabályrendszerek kidolgozása, amelyek figyelembe veszik a különböző nyelvi és kulturális sajátosságokat. Az eredmények hozzájárulhatnak a kommunikációs akadálymentesítés fejlesztéséhez és az információhoz való hozzáférés javításához.

Kulcsszavak: *könnyen érthető nyelv, kommunikációs akadálymentesítés, könnyen érthető képek, szabályrendszer*

*

Bevezetés, célok

A modern társadalmak teljes mértékben nyelvi konstrukciókra épülnek: jogszabályok, üzlet, vallás, oktatás, tudomány, politika stb. Mai, emberi jogi szemléletünk szerint minden embernek egyenlő joga van az információhoz, a befogadáshoz és a társadalmi részvételhez. A kommunikáció során jelentkező nehézségek és akadályok között kiemelkedő szerepet játszanak a nyelvi és kulturális különbségek, illetve az információhoz való hozzáférés korlátozottsága bizonyos csoportok számára. E tényezők különböző félreértésekhez, az információk hiányos átadásához és együttműködési nehézségekhez vezethetnek (*Maaß*, 2020). Egyenlő eséllyel hozzáférhető információk készítésével és közvetítésével hatékonyan támogathatjuk az alacsony nyelvi kompetenciájú, illetve az információ értelmezéséhez támogatást igénylő személyek társadalmi integrációját. Az infokommunikációs akadálymentesítés eszköze a könnyen érthető nyelv, mely az önálló, másoktól független életvitelnek,

az önérvényesítésnek nélkülözhetetlen feltétele, és a köznyelvben vagy összetettebb nyelvi szinten megjelenő információ egyszerű, letisztult formában való megjelenítését jelenti az információ megértésének érdekében (*Horváth*, 2017; *Farkasné Gönczi*, 2021).

A könnyen érthető nyelv alkalmazása során használt képek olyan vizuális eszközök vagy szimbólumok, amelyek a megértést hivatottak elősegíteni. Fontosak az információ átadásában, mivel többlet-élménystimulusként segítenek emlékezni információkra, befogadni komplexebb tartalmakat, és könnyebben feldolgozni adatokat. Gyorsabban értjük meg a tartalmat, ha azok vizuálisan is alátámasztottak, így a képek és grafikák esszenciálisak az információ hatékony átadásában, például prezentációkban, oktatásban, valamint a marketing- és üzleti kommunikáció területén is (*Maaß*, 2020). A szöveg önmagában magyaráz és indokol, de nem tud gyors benyomást kelteni. A szövegnek képre van szüksége, a képnek pedig szükségszerűen szövegre (*Kotilainen*, 1990). A képi megsegítés az intellektuális képességzavarban érintett személyek mellett hasznosak lehetnek azok számára is, akiknek olvasási, írási vagy figyelmi nehézségeik vannak, vagy nem az anyanyelvük az adott kommunikációs nyelv (*Farkasné Gönczi* és *Graf-Jaska,* 2009).

Azonban nem magától értetődő, hogy a könnyen érthető nyelv e komponensei valóban segítik-e a megértést. Nincs egységes állásfoglalás a könnyen érthető, illetve a könnyen érthető szövegeket kísérő képek használatára és azok részletes tartalmi és formai követelményeire vonatkozóan. A Magyarországon ismert és használt irányelvek elnagyoltan és túl tágan fogalmaznak a témában, valamint a különböző nyelvi szintek meghatározása is tovább árnyalja a képet (*Farkasné Gönczi*, 2013). Jelen kutatás feltárja, hogy az európai országok körében mely szabályrendszerek használatosak, milyen, a könnyen érthető képekkel és a könnyen érthető szövegeket kísérő képekkel kapcsolatos irányelveket tartalmaznak, valamint összegyűjti, hogy mi jellemzi az adott terület formai és tartalmi követelményeit, hol szerepelnek egymásnak ellentmondó információk, bizonytalanságok.

A könnyen érthető nyelvről

A könnyen érthető nyelvet kormányzati dokumentumokban alkalmazták először, a második világháború után. Kezdetben közérthető nyelvként tekintettek rá, például az Egyesült Államokban jogi szövegeket, hivatalos közleményeket tettek közérthetővé azzal a céllal, hogy a szolgáltatásokról, a kormányzati tevékenységekről világos, közérthető üzenetet küldjenek az emberek számára. Ennek megvalósítása érdekében törekedtek az egyszerű, logikus felépítésre, a bonyolultabb szavak helyett hétköznapi kifejezéseket használtak, és rövidebb, tömörebb mondatokat írtak. A fogyatékos személyek jogait és társadalmi elfogadását elősegítő érdekérvényesítő mozgalmaknak (People First) köszönhetően jogi szabályozások, jó gyakorlatok, hálózatok jöttek létre, amelyek

mind a könnyen érthető nyelv használatának létjogosultságát biztosították (*Farkasné Gönczi* és *Graf-Jaska,* 2009).

Farkasné Gönczi Rita (2018) a könnyen érthető nyelvre a köznyelv egyik változataként tekint, hiszen annak szókészletéből építkezik, és annak szabályrendszerét alkalmazza. „*A könnyen érthető kommunikáció a köznyelvben megjelenő információ fontos tartalomegységeinek megjelenítése, vagy önálló információs tartalom kidolgozása egyszerű, letisztult formában, mely az információ megértését szolgálja*" (*Farkasné Gönczi*, 2018. 70. o.).

Ez megjelenhet könnyen érthető olvasmány formájában, könnyen érthető beszédként, valamint készülhet könnyen érthető film, videó vagy akár honlap is. A könnyen érthető nyelv megvalósulhat elsődleges, illetve másodlagos formában. Elsődleges könnyen érthető kommunikációnak tekintjük, amikor könnyen érthető információt fogalmazunk meg, vagy egy szöveget a könnyen érthető nyelven írunk. A másodlagos könnyen érthető kommunikáció azt jelenti, hogy egy már meglévő szöveget könnyen érthetővé teszünk, adaptálunk, tehát átfogalmazzuk, átformázzuk, és az eredeti szövegnek egy új, könnyen érthető változatát hozzuk létre (*Farkasné Gönczi*, 2018).

A könnyen érthető kiadványok felhasználóinak két nagy célcsoportját különböztethetjük meg. Az első csoportba tartoznak azok az emberek, akiknek az egész életük során szükségük van a könnyen érthető tartalmakra. A csoport tagjai lehetnek például: az intellektuális képességzavart mutató személyek; a diszlexiás személyek; azon személyek, akiknek idegrendszeri fejlődése rendellenességet mutat; akiknél veleszületett siketség áll fenn; a siketvak emberek; az afáziát mutató személyek; valamint a demenciával küzdő személyek. A másik csoportot olyan egyének alkotják, akiknek csak az életük egy bizonyos időszakában jelent segítséget egy könnyen érthető olvasmány. Ide sorolhatjuk például azokat a személyeket, akik a nyelvünket nem anyanyelvként használják, esetleg épp tanulják, melynek ideje alatt hasznos lehet számukra egy könnyen érthető olvasmány. A funkcionális analfabetizmust mutató embereknek is jelentős segítséget nyújthat egy ilyen jellegű kiadvány, hiszen az olvasási teljesítményük alacsony szintje miatt nehezen tudják értelmezni az írott szövegeket, ami megnehezíti a társadalmi beilleszkedésüket (*IFLA,* 2010). Az IFLA irányelvek (2010) nem rögzítik szó szerint, de egy harmadlagos célcsoport is azonosítható, amelybe tulajdonképpen akárki beletartozhat (*Farkasné Gönczi,* 2018).

Egy könnyen érthető kiadvány elkészítése során figyelembe kell venni a célcsoport igényeit, tehát a felhasználók befogadóképességéhez kell igazítani a fogalmazás nehézségét, illetve azokat az eszközöket, amelyek a megértést segítik (*Farkasné Gönczi* és *Graf-Jaska,* 2009*).* A könnyen érthető kommunikációnak négy nyelvi szintjét különböztethetjük meg. Az első szinten csak képsorozatokkal találkozunk. A második szinten már a szöveg kap hangsúlyos szerepet, a képek pedig a szöveg értelmezésében segítenek. A harmadik szint a témaorientáló képek szintje, ahol a kép már csak háttér-információval szolgál. A negyedik, egyben legmagasabb szinten már csak a könnyen érthető szöveg szerepel, amely képet nem tartalmaz (*Farkasné Gönczi*, 2013).

A könnyen érthető nyelv szabályrendszerei

A könnyen érthető anyagok készítésének elveit, irányait (milyen módszerrel tudjuk üzenetünket a befogadó dekódolási kompetenciájának szintjéhez legközelebbi módon kódolni) szabályrendszerek tartalmazzák. Mind hazai, mind nemzetközi színtéren számos szabályrendszerrel találkozhatunk. A szabályrendszerek az üzenet típusától, a konkrét célcsoporttól, a nyelvezettől, a szabályrendszer kiadójától stb. függően nagyon változatos képet nyújtanak, előfordulhat, hogy adott földrajzi helyen, adott időben egyidejűleg több szabályrendszer is hozzáférhető. Miközben ez a fajta változatosság rugalmasságot biztosít, egyúttal bizonytalanságot szül, és megnehezíti a könnyen érthető nyelv egységes alkalmazási gyakorlatának kialakulását (*Horváth*, 2020). A szabályrendszerekkel kapcsolatban további kérdéseket vet fel, hogy a szabályrendszerekben foglaltak nem tudományos kutatásokon, inkább évek tapasztalatain, szokásokon alapszik (*Farkasné Gönczi*, 2018; *Horváth*, 2020).

A könnyen érthető nyelv kapcsán Magyarországon jelenleg hét, anyanyelvünkön is elérhető szabályrendszert tartunk számon.[1] Ezek közül 6 kiadvány idegen nyelven készült szabályrendszerek fordításai, a hetedik pedig egy hazai kivonat, mely az előbbiek figyelembevételével készült el. Kiadásukat tekintve a megjelölt szabályrendszereket kivétel nélkül civil szervezetek dolgozták ki és publikálták (*Horváth,* 2021).

A legelső könnyen érthető kommunikáció alkalmazásának alapelveit összefoglaló, magyar nyelven megjelentetett kiadvány *Csató Zsuzsa* nevéhez köthető. Az Értelmi Fogyatékossággal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége (továbbiakban ÉFOÉSZ) is nagy szerepet vállalt ennek a dokumentumnak az elkészültében (*Csató,* 2002). A hét közül a legfrissebb szabályozó „A könnyen érthető nyelv indikátora" magyar nyelvű kiadása, mely a Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó gondozásában jelent meg. Ennek újdonsága abban rejlik, hogy a szövegek ellenőrzésének folyamatát megkönnyítő mérőeszközként használható, amely lehetővé teszi, hogy különböző típusú és nyelvi szinten íródott szövegeket ellenőrizhessünk vele. Ennek segítségével mérhetjük a szövegeket (és a képeket) könnyen érthetőségi szempontból, ezáltal növelve a hatékonyságot, hiszen így objektívebben meghatározhatók a szövegben a nehezebben érthető részek (*FAIDD*, 2022).

A hazánkban jelenleg használt szabályrendszerek kapcsán megállapíthatjuk, hogy – fordítások lévén – a magyar nyelv sajátosságait nem veszik figyelembe. A szabályrendszereken belül vannak olyan, a nyelvektől független irányelvek, amelyeket bármely nemzeti nyelven készülő, egyenlő eséllyel hozzáférhető kiadvány készítésekor figyelembe lehet és figyelembe is kell venni. Ugyanakkor vannak nyelvspecifikus szabályok is, amelyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Az egységesség a könnyen érthető

1 *Csató,* 2002; *Gruiz,* é. n.; *Inclusion Europe és Értelmi Fogyatékossággal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége*, 2009a, 2009b, 2009c; *IFLA,* 2010; *FAIDD*, 2022

üzenet kódolására vonatkozóan minden ország fontos törekvése, illetve kívánalma. Magyarországon ez jelenleg kifejezetten a hazai szabályrendszer hiányában nem tud megvalósulni (*Horváth* és *Ladányi*, 2021).

A szabályrendszerek általában külön fejezetet szentelnek a könnyen érthető üzenetek vizuális támogatásának, melyek értelmezésük nehézsége alapján is csoportosíthatók. A tartalom konkrétsága miatt a fényképek és élethű rajzok az emberek jelentős többsége számára könnyen értelmezhetők. Feltételezések szerint a rajzot követik az ikonok, indexek és a szimbólumok. A könnyen érzékelhető és könnyen érthető információ értelmezését tehát még könnyebbé tehetjük, ha fényképeket, rajzokat, ikonokat vagy indexet, esetleg szimbólumokat alkalmazunk, de ezeknek mindig a szöveg megértését kell támogatniuk. Nem a szöveg illusztrálása a cél, ezért nem szükséges a képnek túlságosan részletgazdagnak lennie (*Horváth*, 2021).

A könnyen érthető képek használatával kapcsolatos előnyök

A szakirodalom alapján elmondható, hogy a képek használata a könnyen érthető anyagokban számos előnnyel járhat, hiszen az olvasó gyakran a képet látja először. Ami a megértés elősegítését illeti, egy jó képnek köszönhetően az olvasó már előzetesen megérti a szöveg üzenetét, illetve van, amit egyszerűen könnyebb megértetni képekkel, mint szavakkal, például hogy hogyan néz ki vagy hogyan működik valami. Sokszor a képek olyan érzéseket és hangulatokat közvetítenek, amelyeket nehéz szavakkal kifejezni (*Begriplig Text*, 2019). A képek segíthetnek szemléltetni a többjelentésű szavak kontextushoz kapcsolódó jelentéseit, amelyeket egyébként olvasás útján lehetne csak azonosítani (*Maaß*, 2020). A megértés elősegítésén túl vizualizációs funkcióval is bírnak, segítenek a bonyolult fogalmak egyszerűbb bemutatásában, illetve megkönnyíthetik a szövegben való tájékozódást (*Begriplig Text*, 2019). A képek figyelemfelkeltő feladata sem elhanyagolható: képesek megragadni és fenntartani az olvasó figyelmét, felkeltik az olvasás iránti érdeklődést, illetve sokkal könnyebben és gyorsabban váltanak ki érzelmeket az olvasóban, mint a szöveg önmagában (*Kaatra* és *Ketola*, 2023). A szöveget kiegészítő képek javítják az információk emlékezetben való megőrzését, segítik a felidézést is, mivel a képek általánosságban könnyebben megjegyezhetők, mint a szöveg önmagában (*Kaatra* és *Ketola*, 2023). A képek segíthetnek a korábbi ismeretek aktiválásában, amelyeket aztán szinkronizálni lehet a verbális tartalommal (*Schnotz,* 2014). Biztosíthatják a hozzáférhetőséget, segíthetik a különböző képességű olvasókat az üzenet befogadásában, emellett motivációs erővel is bírnak, hiszen az érdekes képek kedvet csinálnak az olvasáshoz. Ezenkívül lehetőséget adnak arra, hogy a szemünket megpihentessük rajtuk, tartsunk egy rövid szünetet, így azok számára, akiknek nehézséget okoz az olvasás, erőt gyűjthetnek a további olvasáshoz (*Kaatra* és *Ketola*, 2023).

A könnyen érthető képek használatával kapcsolatos kételyek

A könnyen érthető képek használatával kapcsolatosan számos kétely is felmerül. Gyakori az eltérő értelmezés, hiszen egyes képek félreérthetők lehetnek, vagy különböző kultúrákban más jelentést hordozhatnak. Bizonyos összetett fogalmakat nehéz egyszerűen ábrázolni, ami pontatlansághoz vezethet. Megjelenhet a vizuális túlterhelés is, így a túl sok kép használata elvonhatja a figyelmet a lényegről (*Maaß*, 2020). Ha a képeket – ahogyan az gyakran előfordul – inkább a szavak szintjén történő magyarázatra és példamutatásra használják, akkor a szöveg szintjén való megértést akadályozhatják, mivel a könnyen vizualizálható információk egyes darabjait emelik ki, esetleg a szöveg szintjén fontosabb, de kevésbé könnyen vizualizálható információk rovására (*Bredel* és *Maaß*, 2016).

Az elrendezési jellemzők és a képi megjelenítés tekintetében a könnyen érthető anyagok általában tipikus, könnyen felismerhető megjelenéssel rendelkeznek, amelyek a célcsoportok számára potenciálisan stigmatizálónak tűnhetnek. Az ilyen anyagokban a képek naivitása és gyermeki jellege hozzájárul ahhoz, hogy az elsődleges célcsoportok egy része számára csökkentse a motivációs gátat (ebben az esetben az egyén azért nem próbál meg elolvasni egy szöveget, mert negatív korábbi tapasztalatai vannak ugyanannak a szövegtípusnak más példányaival kapcsolatban), míg más potenciális felhasználókat elriaszt. A másodlagos célcsoportokban, illetve a neurotipikus olvasókban gyakran sztereotip feltételezéseket vált ki az elsődleges célcsoporttal kapcsolatban, ami magában hordozza a megbélyegzés kockázatát (*Maaß*, 2020). A kételyek kapcsán azt is fontos szem előtt tartani, hogy amennyiben a képek és a szöveg ellentmondanak egymásnak, az olvasó hajlamos inkább a képnek hinni, ez pedig tovább torzíthatja az információ megértését (*Kaatra* és *Ketola*, 2023).

Kutatási kérdések

Kutatásunkban a könnyen érthető nyelv európai szabályrendszereit, illetve azok képekkel kapcsolatos iránymutatásait vizsgáljuk. Feltárjuk a képekkel kapcsolatos szabályok kategóriáit, hogy milyen főbb témák vagy szempontok mentén csoportosíthatók a különböző országok irányelvei. Ezen kívül megvizsgáljuk az egyes kategóriákon belül az általános szabályokat, hogy az egyes fő kategóriákon belül milyen általános szabályokat fogalmaznak meg az irányelvek, illetve, hogy milyen gyakorlati útmutatásokat adnak a képek kiválasztására, formátumára és stílusára stb. vonatkozóan. Végül feltárjuk a szabályokban rejlő konszenzusokat és ellentmondásokat, azaz mely szabályok esetében tapasztalható széles körű egyetértés az irányelvek között, valamint mely területeken fordulnak elő ellentmondó iránymutatások.

Alkalmazott módszerek

Alkalmazott módszereink két, egymást kiegészítő lépésből álló folyamatként valósultak meg. Első lépésként azonosítottuk, majd egy adott kritériumrendszer mentén szűrtük a kutatásunk fókuszába kerülő könnyen érthető nyelvi szabályrendszereket, második lépésként pedig elvégeztük azok metanarratív szakirodalmi áttekintését a könnyen érthető anyagok képi világával kapcsolatos irányelveire fókuszálva.

Kutatásunk első szakaszában feltártuk az Európában jelenleg használt szabályrendszereket. Ehhez a Handbook of Easy Languages in Europe kézikönyvet (*Lindholm* és *Vanhatalo*, 2021) használtuk, mely 21 európai ország beszámolóját tartalmazza a könnyen érthető nyelv helyzetéről. Minden ország azonos alfejezetek mentén írta meg saját beszámolóját, így az „5. Guidelines" (Irányelvek) című alfejezetek és a hozzájuk kapcsolódó szakirodalmi listák nyújtottak számunkra támpontokat. Ezután következett egy intuitív keresési fázis, ahol „hólabdakeresést" (*Greenhalgh, Potts, Wong, Bark* és *Swinglehurst,* 2009) végeztünk, hogy az említett európai beszámolóban nem szereplő szabályrendszereket is beazonosíthassuk. Az így összegyűlt 53 szabályrendszerből kizártuk azokat, amelyeknek már megjelent újabb kiadása, az egyes szabályrendszerek különböző nyelvekre fordított verzióit (csak az eredeti nyelvezettel vetettük elemzés alá), az írott szövegtől eltérő típusú tartalom előállításához készült szabályrendszereket, illetve azokat, amelyek nem hozzáférhetők. A végső bibliográfia összesen 12 ország 22 kiadványát tartalmazta (1. melléklet).

Kutatásunkban második lépésként metanarratív szakirodalmi áttekintést végeztünk (*Greenhalgh, Robert, Macfarlane, Bate, Kyriakidou* és *Peacock*, 2005; *Greenhalgh* és *mtsai.*, 2009). Célunk nem az egyes irányelvek közötti elméleti és módszertani különbségek feltárása volt, hanem a témájukban nagyon hasonló, nemzetközi szabályrendszerek összegyűjtése és azok tartalmának meghatározott ismeretelmélet és módszertan alkalmazásával kategóriák alá sorolása. Feladatunknak tekintettük az egyes szabályrendszerekben megjelenő képekre vonatkozó irányelvek lényegesnek tűnő elemzési szempontok alá rendezését, valamint a közöttük lévő hasonlóságok és eltérések feltárását és összehasonlítását.

Ez a fajta konstruktivista szemléletmód a könnyen érthető képekről szóló irányelvekkel kapcsolatos jelentésalkotási rendszerekre helyezi a hangsúlyt, nem pedig az „általános igazságot" keresi. A közelmúltban más, szintén a könnyen érthető nyelvvel foglalkozó tanulmányokban (*Chinn* és *Homeyard*, 2017; *Arle* és *Frondén*, 2022) már alkalmazták a metanarratív áttekintés módszerét, melyekben az eredeti tanulmányok széles körű áttekintéséhez képest fókuszáltabb tartalmakat vettek figyelembe. Jelen munkánkban a *Greenhalgh* és *munkatársai* (2005) által meghatározott szemléletmód alábbi stratégiáit alkalmaztuk: intuíció, informális böngészés a különböző, képekkel kapcsolatos szabályok feltárása érdekében; a könnyen érthető képekkel kapcsolatos gyakran előforduló fogalmi, elméleti és módszertani elemek beazonosítása; a legfontosabb

eredmények kiválogatása és az összehasonlítható vizsgálatok csoportosítása, az egyes irányelvek kategóriákba rendezése; az eredmények közötti hasonlóságok és eltérések kiemelése, valamint ezek alapján különböző, lényegesnek tűnő elemzési szempontok/ összefüggések felállítása.

Adatgyűjtés

A szabályrendszerek főbb bibliográfiai adatait táblázatba foglaltuk, mely alapján országok és nyelvek szerint csoportosítottuk és színkódoltuk azokat. Az irányelvek fordítása[2] után kezdődött azok kvalitatív elemzése: deduktív (elméletvezérelt) módon kategóriák megalkotása, majd további fő- és alkategóriák kifejlesztése induktív módon vezérelten. A csoportok kódolását és a kódháló kiépítését MAXQDA 24 szoftver segítségével végeztük, az eredményeket a színkódolt táblázatban is rögzítettük. A vizsgálat során a megbízhatósági mutató kiszámításakor intrakódolást alkalmaztunk, melynek értéke k_m=0,82 (*Sántha*, 2013).

Eredmények

A kutatásunk során vizsgált 22 szabályrendszer kiadása 12 európai országhoz kötődik: Ausztria, Németország, Spanyolország, Egyesült Királyság, Finnország, Izland, Lettország, Szlovénia, Norvégia, Svédország, Belgium és Hollandia. Ezen irányelvek valamelyikének fordított változatát további 8 európai ország használja: Horvátország, Csehország, Magyarország, Olaszország, Litvánia, Lengyelország, Portugália és Svájc. A legtöbb országban, köztük Magyarországon is, több szabályrendszer együttes használata jellemző. A szabályrendszerek használatának megoszlása az említett 20 európai országban az 1. diagramon látható.
Az utolsó két oszlopban található Inclusion Europe (2009a, 2009b, 2009c) és IFLA (2010) azért kaptak külön helyet, mert ezek az első két nemzetközi irányelv, amelyet számos nyelvre lefordítottak, és használatuk Európa-szerte elterjedt. Azonban ma már csak 8, illetve 4 ország számol be használatukról (köztük Magyarország). Az Inclusion Europe (2009a, 2009b, 2009c) szabályrendszerét ma már egyáltalán nem használják Ausztriában, Németországban, Lettországban és Spanyolországban. Az IFLA (2010) szabályrendszerének használatát pedig elhagyta Finnország, Spanyolország és Svédország. Saját, nyelvspecifikus irányelvet 12 ország használ, ami megerősíti az elméleti részben is említett Horváth és Ladányi (2021) tanulmányában felvetett igényt egy speciálisan a magyar nyelvre íródott szabályrendszerre.

2 Fordítóprogram segítségével dolgoztunk.

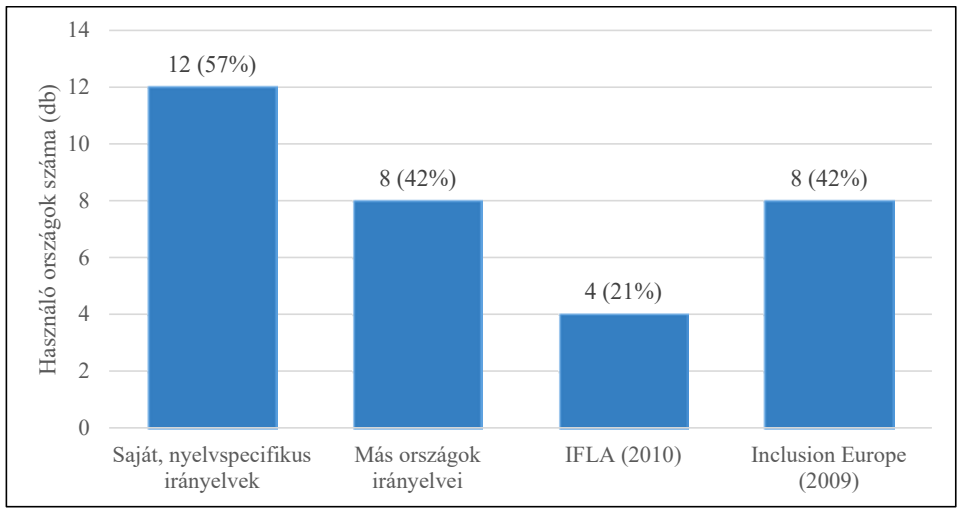

1. diagram: A szabályrendszerek használatának megoszlása Európában (N=20)

A 22 vizsgált szabályrendszer segítségével feltártuk a képekre vonatkozó iránymutatások kategóriáit. Az elméletvezérelt (deduktív) kategóriák megalkotása *González-Sordé* és *Matemala* (2023) tanulmánya alapján történt, ahol a szerzők a kutatásukban spanyol és angol nyelvű szabályrendszereket elemeztek, és a képek kapcsán 3 fő kategóriát alkottak meg: szemantikus jellemzők, technikai szempontok és az oldalon való elrendezés. Induktív módon ezek a kategóriák kissé módosultak és további 2 kategóriával bővültek, így végül kutatásunkban az európai szabályrendszerek alapján a képekkel kapcsolatos iránymutatások az alábbi fő kategóriák köré csoportosultak:

1. Képek jelentésével kapcsolatos szabályok.
2. Képminőséggel kapcsolatos szabályok.
3. Képek elhelyezésével, elrendezésével kapcsolatos szabályok.
4. Képtípusokra vonatkozó szabályok.
5. Képek tartalmával kapcsolatos szabályok.

Kerestük a választ arra, hogy az egyes fő kategóriákon belül milyen általános szabályokat fogalmaznak meg az irányelvek, illetve hogy milyen gyakorlati útmutatásokat adnak a képek kiválasztására, formátumára és stílusára stb. vonatkozóan. Az 1. táblázat megmutatja, hogy az egyes fő kategóriákon belül hány további alkategória (összesen 50) került megnevezésre. Ezek magas száma alapvetően a szabályrendszerek nyelvi és fogalmazásbeli eltéréseiből, illetve az egyes alkategóriákhoz fűzött további kitételekből és kivételekből fakad.

	Megalkotott fő kategóriák	Alkategóriák száma
1.	Képek jelentésével kapcsolatos szabályok	14
2.	Képminőséggel kapcsolatos szabályok	11
3.	Képek elhelyezésével, elrendezésével kapcsolatos szabályok	12
4.	Képtípusokra vonatkozó szabályok	9
5.	Képek tartalmával kapcsolatos szabályok	4
Összesen		50

1. táblázat: Az egyes fő kategóriákon belül létrejött alkategóriák száma

Összességében elmondható, hogy nehéz általános szabályokat megfogalmazni, túl sok a feltétel, az egymásnak ellentmondó szabály, illetve sok irányelv bizonyos alkategóriákat egyszerűen nem említ, nem foglal állást a témában. Ennek ellenére kiemelhető néhány, általános konszenzusként elfogadható irányelv: a képek jelentése kapcsán az irányelvek többsége említi, hogy könnyen érthető anyagok vizuális támogatásakor olyan képeket válasszunk, amelyek valóban segítik a megértést, ahol a kép és szöveg közti kapcsolat egyértelmű, és nem csupán illusztrálják a szöveget valamilyen módon. A képminőség kapcsán elmondhatjuk, hogy határozott javaslat a jó minőségű, letisztult képek használata, amelyeket egyszerű háttér és a zavaró elemektől való mentesség jellemez.

Kutatási kérdésünk volt, hogy mely szabályok esetében tapasztalható széles körű egyetértés az irányelvek között, és mely területeken fordulnak elő ellentmondó iránymutatások. A széles körű egyetértést az előző pontban kifejtettük. Markáns ellentmondásokkal 3 alkategórián belül találkoztunk:

1. Absztrakt információk megjelenítése; 2. Képtípusok használata; 3. A képek téri elrendezése.

Az absztrakt információkkal (a közvetlenül nem érzékelhető, csak több észlelet integrálásával értelmezhető dolgok, pl. globális felmelegedés) kapcsolatos bizonytalanságokat a 2. diagram szemlélteti. Szám szerint 4 irányelv javasolja, hogy a képek minden esetben csak konkrét (tapasztalati úton felfogható, „kézzelfogható" dolgok, pl. alma) információkat jelenítsenek meg. 5 irányelv szerint az absztrakt képek csak kiegészítő jelleggel használhatók, 2 irányelv pedig azt javasolja, hogy ne használjanak absztrakt jelentésű képeket.

Elemzésünk azon túl, hogy megmutatja, hogy az irányelvek között nincs teljes egyetértés az absztrakt képek használatával kapcsolatban, rávilágít arra a tényre is, hogy 11 szabályrendszer nem tesz említést erről, nem foglal állást a témában.

A képtípusok használata kapcsán (3. diagram) a legtöbb szabályrendszer mind a fényképek, mind a rajzok, mind pedig a különböző szimbólumok használatát elfogadhatónak tartja. Két irányelv azt javasolja, hogy inkább a rajzolt képeket, egy pedig azt, hogy inkább fényképeket használjunk. Egy irányelv tesz említést arról, hogy kerüljük a szimbólumok használatát. Tovább növeli a bizonytalanságot, hogy 10 szabályrendszer nem foglal állást a témában.

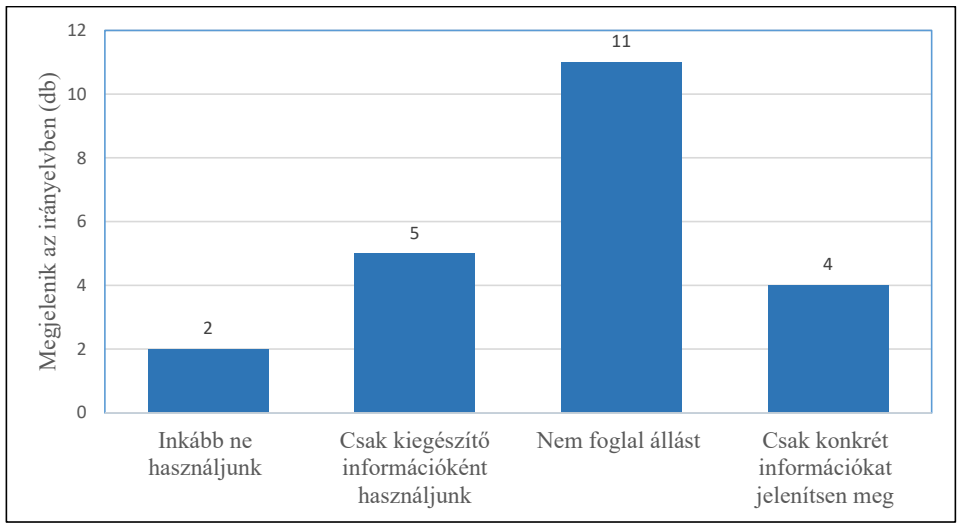

2. diagram: Absztrakt információk megjelenítésével kapcsolatos bizonytalanság (N=22)

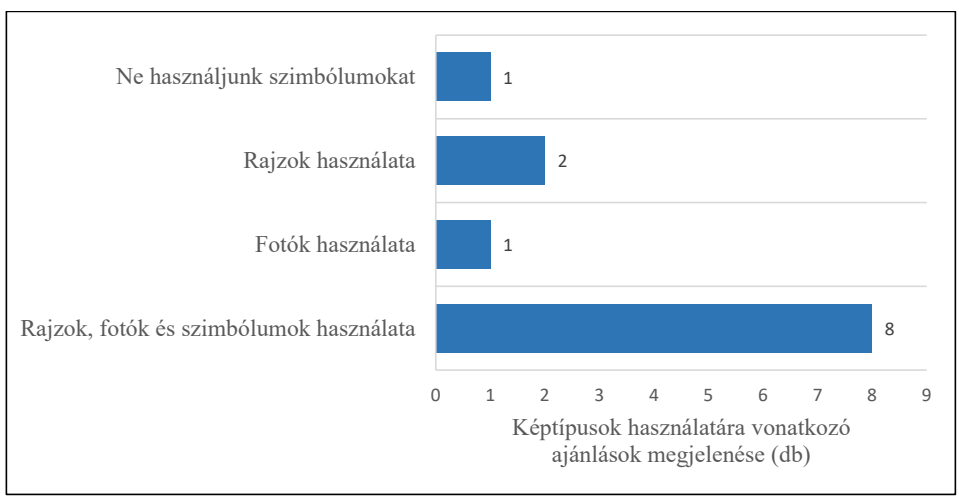

3. diagram: Képtípusok használatával kapcsolatos bizonytalanság (N=22)

A legtöbb egymásnak ellentmondó iránymutatás a képek téri elrendezésével kapcsolatos (4. diagram). Ugyanakkor tekinthetjük úgy is, hogy ez a grafikon rávilágít a képek elhelyezésének sokféleségére, kiemelve a különböző preferenciákat és rugalmasságot.

A kép a szöveg bal oldalán legyen: 7 irányelv preferálja azt az elhelyezést, hogy a képek a szöveg bal oldalán legyenek. Csak egy irányelv javasolja, hogy a képet a szöveg jobb oldalán helyezzük el. Hat irányelv szerint nem számít az elhelyezés oldala, illetve 3 szabályrendszer emeli ki, hogy a képeket akár a szöveg elé vagy után is tehetjük.

Ezenkívül 2 irányelv hangsúlyozza a természetes elhelyezés fontosságát. Csak 3 szabályrendszer nem tesz említést a képek téri elrendezésével kapcsolatban.

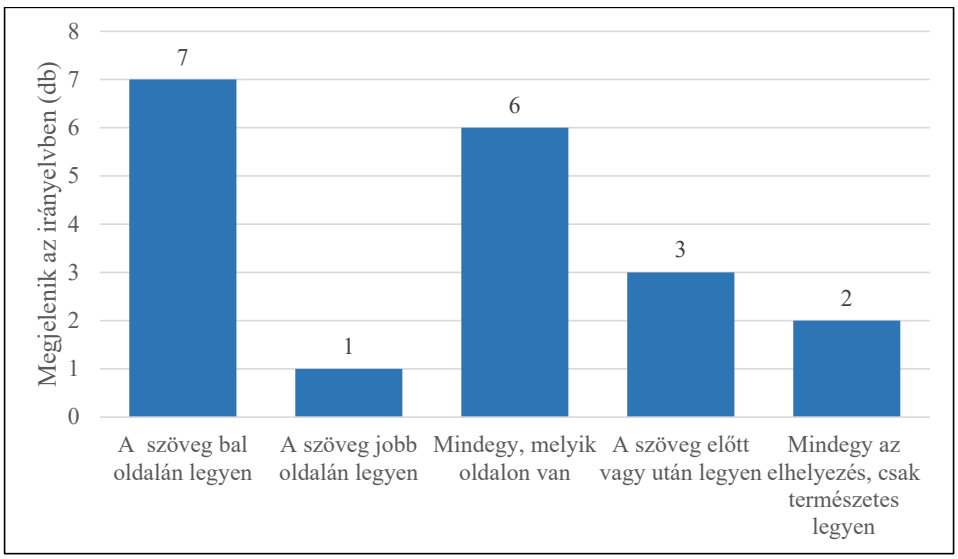

4. diagram: A képek téri elrendezésével kapcsolatos bizonytalanság (N=22)

Következtetések

Kutatásunkban első lépésként azonosítottuk, majd egy adott kritériumrendszer mentén szűrtük a kutatásunk fókuszába kerülő könnyen érthető nyelvi szabályrendszereket. Ennek a bibliográfiai gyűjteménynek önmagában is hasznos szerepe van, fontos alapja lehet további kutatások elvégzésének a témában, illetve segítségünkre lehet a folyamatosan zajló változások nyomon követésében.

A vizsgált 12 országhoz kapcsolódó, összesen 22 szabályrendszer könnyen érthető anyagok képi világával kapcsolatos irányelveire fókuszálva végzett metanarratív szakirodalmi áttekintés során megállapítást nyert, hogy egyre elterjedtebb a nemzetközi szinten használatos, „közös" szabályrendszerek felváltása saját, nyelvspecifikus irányelvekkel, ugyanakkor éppen egy nyelvfüggetlen komponens (képek) tekintetében nagyon kevés aspektusban képviselnek egységes nézőpontot.

Az európai szabályrendszerek alapján a képekkel kapcsolatos iránymutatások öt fő kategória köré csoportosultak (képek jelentésével kapcsolatos szabályok, képminőséggel kapcsolatos szabályok, képek elhelyezésével, elrendezésével kapcsolatos szabályok, képtípusokra vonatkozó szabályok és képek tartalmával kapcsolatos szabályok), ezeken belül pedig további 50 alkategória került megállapításra. Elmondhatjuk, hogy nehéz általános szabályokat megfogalmazni, túl sok a feltétel, az egymásnak ellentmondó

szabály, illetve sok irányelv bizonyos alkategóriákat egyszerűen nem említ, nem foglal állást a témában. Markáns ellentmondásokkal 3 alkategórián belül találkoztunk (absztrakt információk megjelenítése, képtípusok használata és a képek téri elrendezése).

Kutatásunk segít feltárni a képekkel kapcsolatos szabályok alkalmazását és azok hatásait a különböző nemzeti irányelvekben, és közelebb visz minket azon kérdések megválaszolásához egy következő kutatásban, hogy milyen okok vezethetnek ezekhez a bizonytalanságokhoz, valamint hogy miként befolyásolják ezek az eltérések a könnyen érthető anyagok hatékonyságát és befogadását.

Irodalom

Arle, S. és Frondén, C. (2022): Bringing order to chaos: Research on Easy Swedish. *Nordic Journal of Linguistics,* **45**. Special Issue 2. 167–193. https://doi.org/10.1017/S0332586522000105

Begriplig Text (2019): *19 råd för att skriva begripligt*. Begriplig Text, Svédország.

Bredel, U. és Maaß, C. (2016): *Ratgeber Leichte Sprache. Die wichtigsten Regeln und Empfehlungen für die Praxis.* Duden, Berlin.

Chinn, D. és Homeyard, C. (2017): Easy read and accessible information for people with intellectual disabilities: Is it worth it? A meta-narrative literature review. *Health Expectations* **20**. 6. sz. 1189–1200.

Csató Zsuzsa (2002, szerk.): *Egyszerűen, érthetően. Útmutató könnyen érthető tájékoztatók készítéséhez.* ÉFOÉSZ, Budapest.

FAIDD (2022): A könnyen érthető nyelv indikátora 2.0. In: Ladányi Lili és Magyar Ágoston (szerk.): *A könnyen érthető nyelv indikátora 2.0.* Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged.

Farkasné Gönczi Rita és Graf-Jaska Éva (2009): Könnyen érthető kommunikáció. In.: Pandula András, Szatmári Péter, Vincze Tamás, Farkasné Gönczi Rita és Graf-Jaska Éva: *Kommunikációs és információs technológiák és fogyatékosságügy.* Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest. 81–100.

Farkasné Gönczi Rita (2013): Könnyen érthető kommunikáció nyelvi szintjei. *Gyógypedagógiai Szemle*, **41**. 3. sz. 208–212.

Farkasné Gönczi Rita (2018): A könnyen érthető kommunikáció fogalma és szabályrendszere nemzetközi és hazai példák, illetve tapasztalati szakértők javaslatai alapján. *Gyógypedagógiai Szemle*, **46**. 1. sz. 64–76.

Farkasné Gönczi Rita (2021): Könnyen érthető kommunikáció fogalma, nyelvi szintjei és alkalmazhatósága a látássérülés kontextusában. In: Farkasné Gönczi, Rita (szerk.): *Dimenzióváltások a látássérült személyek pedagógiája és rehabilitációja mátrixában.* ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest. 75-79. https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/54713 (2024.07.01.)

González-Sordé, M. és Matamala, A. (2023): Empirical evaluation of Easy Language recommendations: a systematic literature review from journal research in Catalan, English, and Spanish. *Universal Access in the Information Society,* **23**. 1369-1387. https://doi.org/10.1007/s10209-023-00975-2

Greenhalgh, T., Potts, H. W., Wong, G., Bark, P. és Swinglehurst, D. (2009): Tensions and paradoxes in electronic patient record research: a systematic literature review using the metanarrative method. *The Milbank Quarterly*, **87**. 4. sz. 729–788.

Greenhalgh, T., Robert, G., Macfarlane, F., Bate, P., Kyriakidou, O. és Peacock, R. (2005): Storylines of research in diffusion of innovation: a meta-narrative approach to systematic review. *Social Science & Medicine*, **61**. 2. sz. 417–430.

Gruiz Katalin (é. n.): *Hogyan készítsünk könnyen érthető környezetismereti segédanyagot? –Irányelvek.* Down Alapítvány, Budapest.

Horváth Péter László (2017): Adalékok a könnyen érthető kommunikáció nemzetközi történetéhez. *Gyógypedagógiai Szemle.* **45**. 3. sz. 159–174.

Horváth Péter László (2020): *A könnyen érthető kommunikációs képzési programok képzésfejlesztésének története Magyarországon a fogyatékossággal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény tükrében.* (Doktori értekezés.) Eszterházy Károly Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola, Eger. http://disszertacio.uni-eszterhazy.hu/81/1/doktori%20%C3%A9rtekez%C3%A9s.pdf (2024.07.01.)

Horváth Péter László (2021): *Egyenlő eséllyel hozzáférhető információ Könnyen érzékelhető és könnyen érthető üzenetek intellektuális területen támogatást igénylő ügyfeleknek.* Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet, Budapest.

Horváth Péter László és Ladányi Lili (2021): Szerkesztői előszó. In: Horváth Péter László és Ladányi Lili (szerk.): *Válogatás a könnyen érthető nyelv nemzetközi szakirodalmából.* Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged.

Inclusion Europe és Értelmi Fogyatékossággal Élők és Segítőik Országos Szövetsége (2009a): *Információ mindenkinek A könnyen érthető kommunikáció európai alapelvei.* Inclusion Europe – Értelmi Fogyatékossággal Élők és Segítőik Országos Szövetsége, Brüsszel – Budapest.

Inclusion Europe és Értelmi Fogyatékossággal Élők és Segítőik Országos Szövetsége (2009b): *Az egész életen át tartó tanulás oktatóinak képzése.* Inclusion Europe – Értelmi Fogyatékossággal Élők és Segítőik Országos Szövetsége, Brüsszel – Budapest.

Inclusion Europe és Értelmi Fogyatékossággal Élők és Segítőik Országos Szövetsége (2009c): *Ne írjon nekünk, nélkülünk! Hogyan vonjunk be értelmi fogyatékossággal élő embereket könnyen érthető szövegek készítésébe.* Inclusion Europe – Értelmi Fogyatékossággal Élők és Segítőik Országos Szövetsége, Brüsszel – Budapest.

(IFLA) International Federation of Library Association and Institutions (Könyvtári Egyesületek és Szervezetek Nemzetközi Szövetsége) (2010, ford.: Ótott-Kovács Réka 2021) *120 Irányelvek könnyen olvasható szövegekhez.* IFLA, The Hague. (A magyar nyelvű fordítást kiadta a szegedi Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó 2021-ben.)

Kaatra, K. és Ketola, A. (2023): *Selkokuvaopas.* Selkokeskus, Finnország.

Kotilainen, L. (1990): *Hyvä lehtijuttu – kirjoittajan opas.* Minnapress Oy, Kuopio, Finnország.

Lindholm, C. és Vanhatalo, U. (2021, szerk.): *Handbook of Easy Language in Europe.* Frank & Timme, Berlin.

Maaß, C. (2020): *Easy language–plain language–easy language plus: Balancing comprehensibility and acceptability.* Frank & Timme, Berlin.

Sántha Kálmán (2013): *Multikódolt adatok kvalitatív elemzése.* Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.

Schnotz, W. (2014): An Integrated Model of Text and Picture Comprehension. In: May E R, R. (szerk.): *The Cambridge Handbook of Multimedia Learning.* Cambridge University Press, 72–102.

1. melléklet

Begriplig Text (2019): 19 råd för att skriva begripligt, Svédország

BITV 2.0 (2011): Accessible Information Technology Regulation 2.0, Németország

Capito (2021): Quality Standard, Ausztria

Change (2016): How To Make Information Accessible A guide to producing easy read documents, Egyesült Királyság

Department of Health (2010): Making written information easier to understand for people with learning disabilities Guidance for people who commission or produce Easy Read information – Revised Edition 2010. Department of Health, Egyesült Királyság

Disability Rights Commission (2012): How to use Easy Words and Pictures, Egyesült Királyság

Dragica Haramija, Tatjana Knapp, Saša Fužir (2019): Lahko je brati: Nasveti za lahko branje v slovenščini 2: Pravila. Zavod Risa, Szlovénia

Information for all (2009): European standards for making information easy to read and understand, Belgium

IFLA: International Federation of Library Association and Institutions (2010): Guidelines for easy-to-read materials, Hollandia

Irīna Meļņika Gunta Anča (2022): Vieglās Valodas Vadlīnijas. Vieglās valodas aģentūra, Lettország

Kaisa Kaatra ja Anne Ketola (2023): Selkokuvaopas. Selkokeskus, Finnország

Karde (2014): Europeiske Retningslinjer for Utarbeiding Av Lettlest Informasjonsmateriale, Norvégia

Mencap (2020): Make it clear. A guide to making easy read information, Írország, Egyesült Királyság

Mencap (2000): Am I making myself clear? Mencap's guidelines for accessible writing. Mencap, Egyesült Királyság

Mencap Cymru (2012): Guidelines for writing and translating into Easy Read Welsh Learning Disability Wales / Mencap Cymru, Anglia

Näin kirjoitat selkokieltä (2023): Selkokeskus, Finnország.

Netzwerk Leichte Sprache (2009): Die Regeln für Leichte Sprache. Netzwerk Leichte Sprache, Németország és Ausztria

Norma Espanola Experimnetal (2018): UNE 153101 EX. Asociacion Espanola, Madrid, Spanyolország

North Yorkshire County Council (n.d.): A guide to producing written information in easy read. North Yorkshire County Council Health and Adult Services, Egyesült Királyság

Selkokeskus (2022): The Easy Finnish Indicator 2.0. Selkokeskus, Finnország.

Sigurður Sigurösson (2010): Auöskilinn texti. Prentun: Leturprent, Izland

Xavier Moonen (2023): Schrijven in Taal voor allemaal. Taal voor allemaal, Hollandia